

The article is devoted to the problems of artistic education in Ukraine on a modern stage.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2009р.

УДК 316.37

*П'ятенко В.Г.,
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ МЕНТАЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В ПОШУКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ТА ВПЛИВУ ЇЇ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ

На очах населення нинішньої України відбуваються колосальні зміни, які торкаються усіх сфер життєдіяльності суспільства. Вони впливають на весь уклад життя сучасної людини. Мова йде про кризу глобального масштабу світової системи капіталізму. Оскільки капіталізм сьогодні став планетарним, то кризу йому просто нікуди витіснити. Так що проблеми прийдеться вирішувати зсередини. Майбутнє України в значній мірі обумовлено долею її середнього класу, який формується дуже повільно. А біля половини громадян нашої країни знаходиться за межею бідності. Разом з тим соціальне розшарування набуває невидимих масштабів. Співвідношення доходів самих багатих і самих бідних громадян України виглядає, як 30:1 (в країнах Європейського союзу ця пропорція – 5,7:1) [1].

Українське суспільство продовжує балансувати на межі масштабного громадянського конфлікту, над прірвою економічної катастрофи. Відсутність в органах влади здорового глузду заважає пошуку цивілізованого виходу з кризового стану. Якщо вони не схаменуться зараз, то Україна буде відкинута принаймні до середини 90-х років, будуть зведені нанівець здобуті останнім часом навіть незначні досягнення в соціально-економічній сфері. Саме перспектива колапсу економіки, яка почала тільки-но одужувати і давати перші відчутні результати й розлад якої буде лихом для кожного жителя України, незалежно від того, де він мешкає і якою мовою спілкується, повинна примусити зупинитися і схаменутися всіх нас. Довести і собі, і світовому товариству, що ми здатні знайти вихід з цього становища – протиставити хаосу у суспільстві розум і здоровий глузд.

Переважна більшість світових лідерів, які є прихильниками лібералізму, зараз заявляють про необхідність розширення державного контролю за економікою. Але масштабна криза в Україні має ще й ті особливості, що вона відбувається в значній мірі в головах людей з урахуванням ментальності українського народу, тобто його психічного обличчя, психічного складу [2]. Бідність, економічне неблагополуччя й розгул злочинності продукують у суспільстві ностальгію по «сильній руці» і «новому порядку». Пояснюється надто потужний потяг до «сильної руки» просто. Накопичилася величезна – до певного несприйняття – втома від безладдя і нехлюйства, що панують не лише в економіці, а в усіх сферах нашого життя [3]. На цій хвилі до влади можуть прийти фашистські і ультранаціоналістичні диктаторські режими. Аморфність парламентської влади і нездатність сформувати ефективний уряд відкривають шлях до встановлення одноосібної диктатури. Необхідно продовжувати реформу політичної системи. Для забезпечення стабільного і безкризового розвитку в Україні необхідний перехід до повноцінної парламентської республіки. Тільки так можна добитись розблокування роботи органів влади і убезпечити українське суспільство від появи диктаторів і гетьманів.

В радянський період існувала всеохоплююча система обмеження на поведінку людей – партійна і комсомольська організації, діловий колектив, каральні органи, школа і інші навчальні заклади, ідеологічна обробка населення, тоталітарна культура, авторитарні сім'ї. Всі ці компоненти контролю за життям людей діяли, як правило, узгоджено. В цих рамках люди з любимими якостями поводити себе більш-менш стерпно. В пострадянський період всі ці обмеження були ліквідовані. Люди були залишені на самоті з собою і попали під вплив розбещеної пропаганди. І народ розкрив в повну силу всі свої природні якості, переважно викликаючи гнів, огиду, зневагу і презирство. Люди виявили свої найгірші якості: егоїзм, безрозсудливість, стадне почуття, впали в паніку, втратили надію на відновлення і піднесення.

З досягненням незалежності народ України народився тільки фізично, тобто зробив перший крок до свободи, а потрібно для її досягнення ще народитися духовно, тобто зробити другий, не менш важливий крок. Більшість населення республіки ще не здатна його зробити. Ще О.Герцен звертав увагу на те, що не можна звільняти людей зовні більше, ніж вони звільнені усередині. Досвід інших країн і України показує, що народам легше терпіти насильницький тягар рабства, ніж дар надлишкової свободи. По Гьоте про ситуацію в Україні з розвитком демократії може сказати так: вільний перший крок, але ми раби другого... Досягнення зовнішньої незалежності вимагає допов-

нення її внутрішньою незалежністю, яка передбачає велику відповідальність за свої дії. До свободи треба дорости [4].

Західна ідеологія прагне переконати всіх, нібито західний соціальний лад є найкращим і годиться для усіх народів світу. Але якості українського народу дають можливість створити таке суспільство подібно тому як західне суспільство було б неможливе з іншим людським матеріалом, чим той, який постачали народи західних країн. Оскільки український народ є складовою слов'янських народів, то їх характеристики, які давали їм посторонні спостерігачі, відносяться в значній мірі і до нього. Багато в них справедливого і виглядає так, мовби вони спостерігали не наших предків, а наших сучасників, яким і зараз притаманна широка душа. Далеко не принадну характеристику слов'янським народам давали О.Пушкін, М.Гоголь, О.Герцен, М.Лермонтов, А.Чехов, Т.Шевченко, О.Довженко та інші відомі діячі культури, які не були ворогами своїх народів, навпаки, любили їх до болі душі і страждали, бачучи їх такими. Вони ніколи не завищували якостей та переваг своєї нації. Поважаючи її, вони цінували чесноти всіх інших націй. Зокрема, А.Чехов відмічав: «Самолюбство і зарозуміння у нас європейські, а розвиток і вчинки азійські. Ми перевтомились від раболіпства і лицемірства». А Т.Шевченко підкреслював: «Доборолась Україна до самого краю, гірше ляха свої діти її розпинають». Сказано наче сьогодні.

Українцям, на жаль, притаманна слаба здатність до самоорганізації і самодисципліни, схильність до холуйської покірності перед вищою владою, мерзотна звичка гнути спину перед начальством, здатність легко піддаватися впливу всякого роду демагогів, шахраїв і негідників. Їм притаманні комплекс неповноцінності, меншовартості, уподобання дивитися на життєві блага як на дарунок долі або зверху, а не як на результат власних зусиль, творчості, ініціативи, ризику. Внаслідок свого національного характеру український народ не зміг скористатися плодами перемоги в війні, а також розпочатої перебудови. Він опинився неконкурентноздатним в боротьбі з іншими народами за кращі соціальні позиції і блага.

Український народ не надавав підтримку своїм найбільш талановитим співвітчизникам, а навпаки, всіляко перешкоджав їх виявленню, просуванню і визнанню. Наших вчених визнають у світі, а вдома вони наче бідні родичі, на них дивляться як на ідіотів. Взагалі українські науковці користуються попитом за кордоном. Особливо електроніки і програмісти. На жаль, більшість фахівців вищої кваліфікації з України бажають виїхати працювати за кордон. Зараз це стало можливим, чого майже не було в радянські часи. Завдяки соціалізму поганий людський матеріал міг функціонувати більш-менш

терпимо. Але ті ж самі якості українського народу стали однією з важливих причин краху комуністичного ладу. Всі спроби прищепити українцям і іншим народам колишнього Радянського Союзу найкращі якості на протязі більш ніж семидесятилітньої радянської історії потерпіли крах із-за нездатності народів стати народами комуністичних ангелів.

Ні стрибок в культурі і освіті, ні прогрес в матеріальному і побутовому відношенні не змогли поліпшити український національний характер. Навпаки, відбулася в багатьох відношеннях деградація в сенсі загострення та згрубіння цього характеру. Таку масову епідемію антипатріотизму, самознищення, пораженства, холуйського низькопоклоніння перед Заходом, заздрощі до західних народів, наслідування всьому західному, особливо – порокам дворушництва і прямого зрадництва, що почалося після 1985 року, не допустив би ні один європейський народ. А тепер українському народу приходиться пожинати плоди антикомуністичного перевороту, миритися з пострадянським соціальним ладом і кріпити його своєю повсякденною життєдіяльністю, звикати до нової системи цінностей, до нового соціального і економічного розшарування населення, звикати до казкового багатства одних і до злиденності інших. Все це прийшло надовго і всерйоз, як закономірні наслідки західнізації і глобалізації, які йдуть надто інтенсивно. Глобалізація приносить собою як поліпшення добробуту, так і збільшення нерівності. Провалля між багатими і бідними – на міжнародному, регіональному і внутрішньодержавному рівнях – зростатиме. Вирватися з цього нового для України еволюційного потоку – проблема в нинішніх умовах навряд чи вирішувана. Та і самі українці не проявляють особливого прагнення звільнитися від цього, оскільки процес приватизації сприяв розколу і занепаду суспільної моралі чи не найбільше.

Зрозуміло, які-небудь поліпшення можливі, як і які-небудь погіршення. Але якість життя і соціальні рамки, в яких воно буде проходити, вже встановлені. Радикальні зміни їх в найближчому майбутньому не передбачаються. А якщо навіть якісь шанси на цей рахунок з'являться, то на їх реалізацію потрібна ціла історична епоха, умови для якої можуть взагалі не виникнути. Нинішнє століття для українців буде сторіччям жорстокої боротьби одних – за виживання, других – за панування над першими, одних – за національні інтереси України, других – за закабалення їх глобальним західноєвропейським зверхсупільством. Даючи різку критичну оцінку українцям, роблю це як людина, яка належить до них і страждає за їх долю. Я не вважаю себе ні русофілом, ні русофобом, ні прихильником європеїзації, ні її противником.

Розраховувати на те, що відбудеться якесь диво, що хтось нам допоможе, хтось нас врятує – безглуздо. Все залежить від нас самих, від того, чи зможе наш народ висунути із свого середовища достатню кількість мужніх, чесних і розумних людей чи ні, зможе народ підтримати боротьбу цих людей за його ж інтереси чи ні, чи опиниться влада і інтелектуальна еліта на боці свого народу чи ні. Адже кожен народ має таку владу, яку він заслуговує. Це – все азбучні істини соціальної боротьби. Їх слід прийняти не як загальні фрази, а як практично діючі принципи поведінки. Тобто потрібно відкинути всякі ілюзії щодо нинішнього століття. Воно не буде століттям розваг і благополуччя. Тому необхідно постійно пояснювати нашим громадянам: ніхто за вас не зробить ваше життя кращим. Поліпшити врядування місцевим життям можна і потрібно власними силами. Необхідно розробляти механізм по реалізації конституційного права українських громадян на участь в управлінні державними і місцевими справами. «Нагальною є потреба змінити менталітет громадян і впровадити інструменти демократії, за яких людина переходить від відчуття підлеглості та керованості до розуміння себе як активного учасника і рушійної сили місцевих процесів. Над цим думає Європа, і ми не можемо стояти осторонь цих знакових змін» [5].

Реформування суспільних структур, розвиток ринкових відносин та становлення плюралістичності в діяльності політичних сил в сучасній Україні обумовлює появи нових соціальних ролей і статусів, що пропонуються суспільством індивіду, розширення спектру соціальних вимог, прояву людиною таких якостей, як ініціативність, діловитість, самостійність. Процес впливу соціальних умов на життєдіяльність індивіда з метою включення його як дієздатного суб'єкта в систему суспільних відносин становить соціалізація. Основними факторами соціалізації особи виступають умови соціального середовища, з якими взаємодіє людина.

Звичайно, було б великим спрощенням трактувати соціалізацію як одномірний, односпрямований процес дії соціальних факторів на конкретну людину, де індивіду відводиться пасивна роль об'єкта впливу. Справа в тому, що до впливу соціального середовища людина ставиться вибірково на основі сформованих у неї в свідомості системи цінностей. Тому саме індивідуальність особи, її потреби та інтереси, спрямованість її соціальної, активності – виступають важливими факторами її соціалізації, яка являє собою складний процес. Тобто соціалізація відбувається стихійно і цілеспрямовано під впливом багатьох відповідних суспільних структур та інститутів, соціальних факторів. Та соціалізація включає і адаптацію або пристосування особи до нових

умов, ролей, норм та інтеріоризацію, тобто сприйняття норм, цінностей, включення їх у внутрішній світ людини.

У процесі переходу від командно-адміністративної системи до демократії значні труднощі зв'язані з небажанням державних структур відмовитись від наявних у них широких можливостей розпоряджень та соціального контролю: з неготовністю більшості людей до виявлення самостійності на базі усвідомленого інтересу. Але докорінні перетворення в Україні неможливі без зміни моделі соціалізації особи, тому що вона істотно впливає на відтворення суспільних структур і соціальної цілісності. У сучасних умовах в Україні ефективність включення людини в суспільні зв'язки залежить від взаємодоповненості та взаємовідповідності імпульсів, які витікають з різних факторів соціалізації особи, поєднання універсальних інститутів із специфічними механізмами, що забезпечують залучення індивіда до гуманістичної, демократичної культури.

Разом з тим під гаслом європейського вибору України владні структури республіки нерідко намагаються нав'язати економічні і політичні реформи та перетворення, не враховуючи в достатній мірі того, що процеси суверенізації, демократизації, формування ринкових відносин ще не стали загальноукраїнською національною ідеєю. Взагалі питання про наявність або можливість такої ідеї продовжує обговорюватись на сторінках різних видань. Зокрема, кандидат історичних наук Леонід Токар в статті «Національна ідея в самопізнанні й самотворенні народу», проаналізувавши різні думки, приходять до висновку, що, «коли ми хочемо пізнати національну ідею, то маємо заглядати не стільки за сусідський паркан, скільки у віки власної історії, щоб розгледіти умови та підґрунтя творення нації, з'ясувати й усвідомити закономірність цього процесу» [6]. Він також справедливо підкреслює, що «дослідження національної ідеї є проблемою не лише минулого, а й сучасного та майбутнього нації» [7].

І не дивно, що пошуку національної ідеї все більше приділяється уваги, зокрема активістами партії регіонів. Підкреслюючи, що національна ідея – величина не постійна, автори громадсько-політичного видання вважають, що нею є: «Україна – це я!» [8]. Кандидат економічних наук А. Долгарєв підкреслює, що національна ідея це цивілізована держава [9]. Депутат Харківської обласної ради І. Массалов пропонує такою ідеєю визнати рівні права російської і української мов [10].

Невизначеність пошуку загальноукраїнської національної ідеї свідчить не тільки про довготривалість цього процесу, але й передбачає складність соціалізації громадян України до умов сьогодення. При цьому важливо врахо-

вувати досвід тих країн, які досягли значних успіхів в останні роки. До них слід віднести і Китайську Народну Республіку, стратегічним вибором якої є «рухатися тільки своїм власним шляхом, нічого не копіювати і не робити нічого під диктовку» [11]. Врахування цього має дуже важливе значення для правильного вибору стратегії розвитку України. Хочеться погодитися з думкою харківського робітника І.Кормільця в тому, що: «Успіх до України прийде тоді, коли буде єдине розуміння майбутнього України» [12].

В межах запропонованих суспільством обставин особа має можливість не тільки творити свою долю, але й сприяти суспільно значущим перетворенням внаслідок своєї активної трудової діяльності. У процесі переходу до демократичного суспільства відбувається рух по шляху соціального прогресу, створюються умови для вільного вибору людиною її активної діяльності. Але це відбувається не автоматично і не швидко, а поступово і хворобливо. Особливо це характерно для старшого покоління, яке роками і десятиліттями перебувало в інших умовах, а зараз ще в значній мірі впливає на процес економічної, політичної і духовної соціалізації молоді. Відомо, що перехід людини від однієї стадії розвитку до іншої супроводжується руйнуванням попередніх форм саморозуміння, виникненням, формуванням якісно нових уявлень про себе, що відбивають зміни об'єктивних умов життєдіяльності. Це в повній мірі притаманно і населенню сучасної України.

Список літератури: 1. Рабочая газета, 2008, 11 грудня, с.3., 2. Тлумачний словник української мови. – Харків, Ситнекс, 2002, с.314. 3. Урядовий кур'єр, 2003, 8 лютого, с.6. 4. Урядовий кур'єр, 2008, 22 листопада, с.1. 5. Урядовий кур'єр, 2008, 15 жовтня, с.7. 6. Урядовий кур'єр, 2002, 7 листопада, с.6. 7. План розвитку країни. – Київ, 2006, с.30-42. 8. Время регионов, 2008, 16 серпня, с.5. 9. Время регионов, 2008, 29 листопада, с.4. 10. Урядовий кур'єр, 2002, 20 листопада, с.3. 11. Время, 2003, 31 травня, с.3.

В.Г. П'ятенко

ОСОБЛИВОСТІ МЕНТАЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В ПОШУКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ТА ВПЛИВУ ЇЇ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ

Атором розкрито сутність економічної кризи у суспільстві. Проаналізовано умови її виникнення та вказано на можливі шляхи її подолання, основа яких в особливостях ментальності українського народу.

В.Г. Пьятенко

**ОСОБЕННОСТИ МЕНТАЛЬНОСТИ УКРАИНСКОГО НАРОДА В
ПОИСКЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ И ВЛИЯНИЯ ИХ НА
СОЦИАЛИЗАЦИЮ ЛИЧНОСТИ**

Атором раскрыта сущность экономического кризиса в обществе. Проанализированы условия его возникновения и указано на возможные пути его преодоления, основа которых в особенностях ментальности украинского народа.

V.G. Pyatenko

**FEATURES OF MENTALITY OF UKRAINIAN PEOPLE IN SEARCH OF
NATIONAL IDEA AND INFLUENCING OF THEM ON SOCIALIZATION
OF PERSONALITY**

Athorom essence of economic crisis in the company is exposed. The terms of its origin are analysed and it is indicated on the possible paths of its overcoming, basis of which in the features of mentality of the Ukrainian people.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2009р.

УДК 373.1.

*Омельченко А. В.,
м. Харків, Україна*

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ

Вступ. Відомо, що зв'язок із філософією є необхідним для розвитку педагогічної думки. Філософські положення виступають як найбільш загальні орієнтири, що входять до складу методологічного забезпечення педагогічного дослідження. Вони необхідні для побудови педагогічних теорій та осмислення їхніх значень, а також прогнозування наслідків щодо суспільства нових педагогічних ідей і розробок.